

FERENCESEK ÉS A SZENTFÖLD

ÍRTA: P. TAKÁCS INCE

LECTOR GENERÁLIS

A szentföld őrei.

A két név a 13. századtól kezdve szorosan összenőtt. Mindaz, ami a Szentföldből emlék, érték, kincs, jog, tisztelet és kegyelet gyanánt keresztény szempontból reánk maradt avagy él a jelenben, Szent Ferenc fiainak köszönhető. Ha ők nincsenek, akkor a *Szentföld* előttünk csak *Palesztina*, vagyis geográfiai fogalom és történelmi múlt, de nem volna szívek-lelkek, millió és millió keresztény tekintetének központja; nem volna a jelenben is élő valóság. Szent Ferenc fiai különleges missziós hivatást teljesítettek hétszáz éven keresztül ama szent helyeken. Misszionáriusok voltak ugyan, hisz a keresztény katolikus hitet képviselték a mohamedánizmus óceánjában; de ők ott helyzetüknél fogva mégis nem hittérítésre törekedtek elsősorban, hanem a kereszténység jogainak védelmére és ama szentséges helyek és emlékek megőrzésére. Ez pedig nehéz misszió volt részükről, A lovagi hősiességgel és bátorsággal a misszionáriusok nagy hitét és áldozatosságát kellett párosítaniuk egy személyben. Tényleg akkor, amidőn fiakeresztény sem volt Palesztinában, egyedül a ferencesek merészkedtek ott tartózkodni. Bár életüket kellett feláldozniuk, vérüket ontaniuk, de nem tágtítottak. Erejük, fegyverük, ép abban rejlett, hogy fegyvertelenek voltak. Emellett a kultúrának és a helyes értelemben vett humanizmusnak is ők voltak mindig egyetlen, kizárólagos tényezői a Szentföldön.

Hogy megismerjük a ferencrendieknek a Szentföldhöz való viszonyát, a következő szempontokat kell megfigyelnünk:

1. Volt-e Szent Ferenc Palesztinában?
2. A ferencesek és a Szentföld viszonyának történelmi háttere.
3. A ferencesek a szent helyek védői és a katolikus hit terjesztői.
4. A Szentföld az újabb időben.

*

I. Hogy a ferencesek már kezdettől fogva oly nagy rokonszenvvel viseltettek a Szentföld iránt, leginkább ama fölfogásban leli magya-

rázatát, hogy már a rendalapító Assisi Szent Ferenc is ellátogatott volt „Szíriába”; ezzel megtörte a jeget, utat mutatott fiainak olyan új apostolkodásra, amilyent az egyháztörténelem többet nem ismer. És ámbár bizton valljuk ezt, tényeket, egyenes bizonyítékokat eme látogatásról alig találunk. *Jörgensen*¹ szerint ugyan a legvalószínűbb, hogy Szent Ferenc az 1219. év karácsonyát Betlehemben, a nagy-pénteket és húsvétot Jeruzsálemben, Gyümölcsoltóboldogasszonyt pedig Názáretben töltötte volna, miután Damietténél az egyiptomi szultán előtt prédikált. Ezt a feltevést azonban bármennyire is szeretnők igazolni, történeti források hiányában bizonyítani nem tudjuk. Megihlet bennünket a híres palesztinológus és történétíró, *P. Golubovich O. F. M.* szent meggyőződése és minden utógondolat nélküli állítása, midőn tudni véli még a zarándokházat is, amelyben Szent Ferenc jeruzsálemi tartózkodása idején megszállt;² de ez még nem győz meg bennünket. A nagy és neves íróknak eme kétséget kizáró állítása nem magyarázható meg máskép, mint ahogy *P. Bernhard Christen—P. Hilarin Felder* nyilatkozik *Wadding* után nagy körültekintéssel,³ hogy t. i. Szent Ferencnek a Szentföldön való tartózkodása a ferencrendnek „ösrégi hagyománya”, melynek kétségbevonására mi nem vagyunk feljogosítva. Hogy e rendi hagyomány mennyire alapos föltevéseken nyugszik, annak bizonyosságai lehetnek ama egykorú feljegyzések, amelyek következtetni engedik, hogy Szent Ferenc *volt* a Szentföldön. *Celánói Tamás* . és *Szent Bonaventura*⁵ szerint Szíria vidékére távozott megtérésének tizenharmadik esztendejében a vértanúság vágyától üzetve. Eme források azonban csak arról szólnak, miként került Szent Ferenc *Melek-el-Khamil* szultán elé. De tekintettel arra, hogy a „Szíria” név alatt foglaltatik — az akkori beszédmód szerint — Palesztina is, nincs kizárva, hogy Damiette felé menve, vagy onnan jövet ellátogatott a szent helyekre is.⁶ Különben is Angelus Clarenus, a spirituálisok

¹ *Der heil. Franz v. Assisi*, VI. kiadás, Kempten-München, 1920, 325—26; pl Sabatier szerint is a karácsonyi ünnepeket Szent Ferenc Betlehemben töltötte 1219-ben; bár ugyanő megjegyzi: „Wir wissen nichts, absolut nichts von diesem Aufenthalt”; v. ö. Sabatier: *Lében des hl. Franz v. Assisi*. Zürich 1919, 216 old.

² Szerinte ezen zarándokház: *Vospizio di Margherita* volt, „e lo assriamo con tutta convinzione, senza téma di esser amentiti” ... v. ö. P. Girolamo Golubovich *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e del' oriente francescano*. (Röviden *Biblioteca* néven idézzük.) IV. k. 1923, Quaracchi. 19. old.

³ *Leben des hl. Franziskus v. Assisi*. 1922, Innsbruck 253. o.

⁴ *Legenda I. cap. XX.* P. Eduardus Alenconiensis-féle kiadás] Róma, 1906, 59- old.

⁵ *Legenda Maior c. IX, p. 7.*

⁶ Politikailag Szíria alatt értendő ez időben az Egyiptomtól egész Antióchiáig terjedő földrészt, amely az egyiptomi arab szultánok uralma alatt állott egészen 1516-ig.

vezérférfia állítja 1314¹ körül, hogy „a szent helyeknek látogatására” is elment a tengerentúli részekre, tehát nemcsak a hitetlenek megtérítése végett. Későbbi írók a ferencesek Jeruzsálemben való megtelepedését is magának Szent Ferencnek szeretnék betudni. Így pl. *P. Mariano Morone da Maleo* azt állítja a 17. században, hogy a szeráfi Rendalapító az 1219-i keleti utazásakor Sión hegyén a coenaculum mellett szerzett fiai számára kolostort.² E feltevés a 14. századbeli (1322—28) *Actus Beati Francisci et Sociorum eius* című legenda ama kifejezésében leli magyarázatát, amely jelzi Szent Ferencnek a szultán előtt való prédikálása után a szultánnak azt az engedélyét, amely szerint Ferenc és társai a birodalom minden részében szabadon megfordulhatnak. Ott ezt olvashatjuk: „Et dedit illis quoddam *signaculum*, quo viso, a nemine laedebantur”. A későbbi írók ebben a *signaculum*-ban oitalomlevelet véltek felfedezni, amelynek segítségével eljuthatott Szent Ferenc Jeruzsálembé is a szent helyek meglátogatására.

Hogy kellett Szent Ferencnek a Szentföldön is lennie, erről tanúskodik az ő lelki világa és eszmeköre, amelyben élt. Így értjük meg igazán, hogy csak az a „Francesco” rögtönözhetett oly páratlan, gyermekded és idillikus jelenetet Greccióban karácsony ünnepén (1223), aki tényleg is látta Betlehemet, ott imádkozott és felgyújtotta lelkében az első betlehemi éjszakának minden kedvességét és naivságát. Csak az a Ferenc szerethette oly lángolón a Megfeszítettet, aki végigjárta Jeruzsálemben a szenvedések helyeit. E két hely keltette mély érzés és tisztelet azt bizonyítja, hogy Szent Ferenc járt Palesztinában. Rendjének is mintegy örökségül hagyta mindkettőt; mert hiszen a „Bambino” és a „Via Crucis” Szent Ferenc rendjének kiváltságát és ismertető jeleit képezik.

Ernoul, a kereszttestáborban tartózkodó történetíró, kedves közvetlenséggel így írja le Szent Ferencnek e vállalkozását: (Nem tartom fölöslegesnek egész terjedelmében ideiktatni Ernoul elbeszélését.)

„Két papról akarok most beszélni, kik Damiettában, a táborban voltak. Egy szép napon, a pápai bíboros követhoz jöttek s jelentették neki, hogy prédikálni mennek át a szultánhoz, ezt azonban mégis az ő engedelmevel akarják tenni. (A bíboros követ: Pelagius Galvani spanyol bencés volt.) A bíboros azonban nem engedte ezt meg nekik. Sem azt, hogy prédikálni menjenek, sem pedig azt, hogy követségbe menjenek, mert ott biztos halál várna rájuk, mint

¹ *História septem tribulationum*, P. Golubovich *Bibliotecájában*: I. k. 1906, 56 old.

² V. ö. P. Dr. Leonhard Lemmens O. F. M.: *Die Franziskaner im hl. Lande*. Münster, 1925, 10.

oly sok másra, kik onnan sohsem tértek vissza. De ők tovább könyörögték engedélyért, mondván, hogyha megölik ott őket, azért nem lesz felelős a bíboros, mert hisz ő figyelmeztette őket... Midőn a bíboros látta ez erős akaratot, monda nekik: „Nem tudom, jó vagy rossz szándék húz benneteket oda, de ha csakugyan átmentek, ügyeljete, hogy szívetek és gondolatotok egyedül Isten dicsőségéért buzogjon.” És ők azt felelték, hogy nem is mennének át, ha nem hinnék, hogy nagy jót tesznek ezzel. Erre azt felelte a követ, hogy átmehetnek, noha ez egyáltalán nem az ő akarata!

Ezek után az a két pap elhagyta a keresztények táborát és a szaracénusokhoz ment át. Az őrtállók azt gondolták, hogy követek vagy szökevények, kik muzulmánok óhajtanak lenni, elfogták őket és a szultán elé hurcolták. Amint a szultán elé állították, üdvözölték őt és ő visszaüdvözölte őket. Majd kérdezte, hogy követek-e, avagy talán muzulmánok óhajtanak lenni? És ők azt felelték, hogy ők egyáltalán nem akarnak muzulmánok lenni, hanem ők az egy Igaz Isten követei, s azért jöttek, hogy megmentsek az ő és a népe lelkét. „Mert tudd meg, — folytatták — hogyha e hitedben halsz meg, egész biztosan elkárhozol és az Isten nem fogadja kebelébe lelkedet. Ezért jöttünk hozzád! És ha megakarsz bennünket hallgatni, kérünk téged, hívd ide országod legbölcsebbjeit, s az ő jelenlétükben fogjuk neked bizonyítani hited ürességét.” „Az én hitemben — felelé erre a szultán — nagyon jó papok és főpapok vannak s az ő jóváhagyó tanácsuk nélkül úgysem hallgathatlak meg!” „Ennek még inkább örülünk — lelkendeztek a papok —, hívd hát őket ide, hadd hallják a mi beszédünket. És ha nem tudjuk jól bizonyítani, hogy a Ti hitetek üres semmi, úgy hát akkor vágasd le a fejünket!”

A szultán előhívatta tehát hite papjait s azok bejöttek a sátrába. E papok pedig az ország legjava és legbölcsebbjei voltak. És mikor már mind együtt voltak, a szultán megmondta idehívásuknak okát, s azt is, miket mondott e két pap. És ők felelének: „Ó, Urunk! Te vagy a törvény kardja. A te kötelességed hát a törvény betartása és megvédése. Isten nevében és Mohamed nevében, ki a törvényt adta, kérünk hát téged, vágasd le emezek fejét! Mert mi még csak meghallgatni sem akarjuk azokat, miket óhajtanának mondani... Sőt megtiltjuk neked is az ő prédikálásukat meghallgatni! Te nagyon jól tudod, hogyha valaki a törvény ellen merészel beszélni, maga a törvény parancsolja annak fejét venni. Az Isten és törvény nevében parancsoljuk hát neked, vágasd le azonnal emezek fejét!” Ezeket mondva, semmiféle feleletet be nem várva, eltávoztak, s a szultán egyedül maradt a két pappal. . .

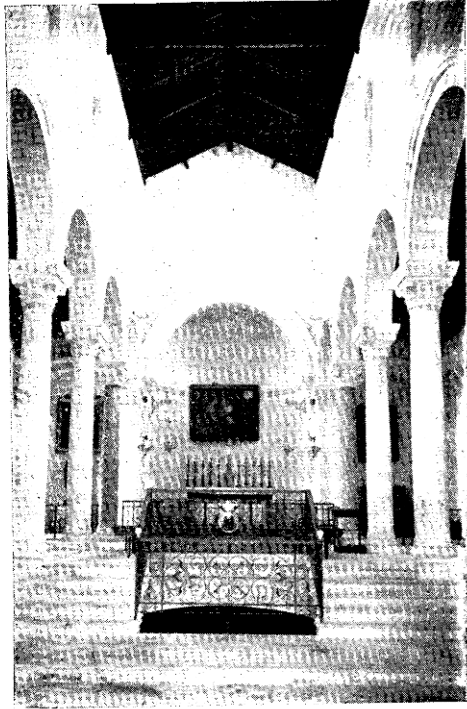
„Tehát azt parancsolták nekem, — kezdé a szultán — hogy vágassam le a fejeteket, mert így parancsolja a törvény. De én most azért is a törvénnyel szembehelyezkedem és nem vágatom le a fejeteket! Úgy érzem, hogy ez csúf hálátlanság volna irántatok, kik azért jöttetek, hogy megmentsétek a lelkemet.” Megjegyezte még a szultán, hogyha itt akarnának maradni, ő sok javakkal és birtokokkal gazdagítaná őket. De ők azt felelték, hogy nem maradnak, hanem ha megengedi, visszatérnek a keresztények táborába, mivelhogy úgy sem hallgatták meg prédikációjukat. S a szultán megengedte, hogy minden nehézség nélkül visszatérhessenek a keresztényekhez, sőt elhalmozta őket ajándékokkal, arannyal, ezüsttel és drága szőnyegekkel. De ők nem fogadtak el semmit, mert mindezek mit sem használnának lelküknek. Kértek azonban egy kis ennivalót, mert éhesek voltak. Ezt bőségesen megadta nekik a szultán, majd elbúcsúzva tőlük, kíséretet adott melléjük, kik egész a keresztény táborig kísérték őket.”

Így ír az eset után tíz évre Ernoul szemtanú — a két papról — Szent Ferencről és társáról... Későbbi kéziratok még színesebben hozzák e találkozást. Egy 14. századbeli kódex e nagyszerű jelenetet hozza a szultán és Szent Ferenc találkozásáról: „Mielőtt a szultán fogadta Ferencet, egy keresztelőkkel kihimezett szőnyeget terített trónja elé. Majd meglátjuk, — mondotta — valóban keresztény-e ez az ember? Ha végiggázol a keresztelen, megsérti Istenét, ha pedig nem jön át rajtuk, engedetlen lesz a szultán parancsának, mely trónja elé szólítja.” Szent Ferenc egész nyugodtan végigsétált a kereszties szőnyegen egész a trónig! „Te gázolod üdvösséged és hited jeleit!” — kiált rá a szultán. „Nem én — felelé nyugodtan a nagy misszionárius —, mert ezen keresztiek itt csak a bal lator keresztjei s az igazi, az üdvözítő kereszt nálunk van a keresztényeknél!...”

Szent Ferenc még „signaculum”-ot is kapott a szultántól, mely feljogosította arra, hogy díjtalanul meglátogathassa a Szentföldet.

És ő ez engedménnyel élt is. Otthagya a kereszttestábort és a Szentföldre zarándokolt. Ott térdelt a Szentsír előtt... Ott zokogott fenn a Golgotán ... Ott ujjongott a betlehemi barlangban ... Majd északnak vándorolva, ivott Jákob kútjából, vendége volt Názáretben a Szent Családnak ... bizonyára felhágott a szent hegyre, Táborra s térdre omolva, széttárt karokkal suttogetta imáját: „Deus meus et omnia”.

A jövő év derekán Acriban hajóraszállt és visszatért Itáliába. De magávalvitte és Greccióba plántálta a betlehemi örömet; magávalhozta a Golgota szenvedő Krisztusát s Alverna magaslatára állította minden népek és korok lelke elé...

SZENT JÓZSEF TEMPLOMA NÁZÁRETBEN

NÁZÁRET LÁTKÉPE
a hegycsúcson a szaléziánusok intézete: „az ifjú Jézushoz“

A BETHLEHEM KISDED

II. Szent Ferenc rendje úgyszólván már bölcsőjében tanyát ütött a Szentföldön. *Fr. Jordanus a Janó* Chronicájából tudjuk, hogy már 1217 vagy 1219-ben Illés testvér rendeltetett a tengerentútra miniszternek.¹ Azon időtől fogva kisebb, 13. századbeli megszakításokat leszámítva, a *Poverello* fiai egész napjainkig, folyvást ott működnek. Bármilyen homályosak legyenek is a legrégebb megtelepedéseiknek kezdetei, annyi azonban bizonyos, hogy a ferencesek történelmi szereplése abban a békeidőben kezdődik, amelyet II. Frigyes császár létesített az egyiptomi szultánnal az 1229. év februárjának 18-án tíz esztendőre. E békés évtizedben bátrabban szüremkedhettek be Szent Ferenc fiai az egyes szentélyekbe. Mikor emez időközben megvetették lábukat és az első nehézségeken túl voltak, könnyebben törték át a mohamedán fanatizmus állította barrikádokat és egymásután szerezték meg a bibliai helyek szentélyeit. Így pl Jaffában 1252-ben vetik meg lábukat; 1253-ban már Akriban is megtaláljuk őket, sőt itt stúdiomot is létesítenek, ahol a híres *Rubruk Vilmos* is tanított; innét is indult el nagy keleti, mongolföldi utazására. Ugyancsak 1253-ban van lakóhelyük a tengerparti Sidonban, 1255-ben Tyrusban is. A názáreti ferences megtelepedést valószínűleg IX. Szent Lajos szentföldi tartózkodásának (1250—54) tulajdoníthatjuk.² Tehát már 1230-tól kezdve a rendi testvéreknek templomaik, oratóriumaik vannak. Erre enged következtetni IX. Gergely pápa (1227—41) bullája: *Si Ordinis Fratrum Minorum* {1230 febr. 1}. Eszerint már állandó letelepedésről beszélhetünk. 1238-ban ugyanazon Gergely pápa „*Credentes*” kezdetű brevejében ugyanolyan búcsúkkal kívánja felruházni a szent helyeken tartózkodó *ferencrendieket* és döméseket, mint azokat, akik a Szentföldnek segítségére jönnek.³ Állandó megtelepedésüknek erős bizonyítéka ama tény, hogy a keleten is kegyetlennek ismert *Bibars* szultán (1260—77) több fermánt (^szultáni leirat) adott a ferenceseknek,⁴ amelyek biztosítják védelmüket a hatóságok részéről;⁵ sőt már annyira ismeretesek akkoriban, hogy ugyanazon *Bibars* szultán a hírhedt asszasszinok (mohamedán felekezet) 12 tagját *ferencrendi* ruhába öltöztette és egy génuai hajóra ültette ama küldetéssel, hogy öljék meg I. Károly szicíliai (1265—82) és III. Fülöp (1270—85) francia királyt.⁶ Népszerűségük és elterjedtségük révén a ferencesek

¹ *Analecta Franciscana* I. 1885, 4—5. old.; v. ö. *Archivum Franciscanum Historiáim* I. 1908, 5. old.

² V. ö. P. Lemmens i. m. 15—24.

³ *Biblioteca* I. 160, 180.

⁴ Kiket a mohamedán hatóságok *frank szerzeteseknek* vagy *fratres de cordá-*nak neveznek.

⁵ *Biblioteca* I. 282.

⁶ *Biblioteca* I. 300—301.

mindenütt ott vannak, jó és balsorsban osztoznak Palesztina többi lakosaival. Így olvassuk, hogy midőn *Kalaun* egyiptomi szultán 1289-ben a jeruzsálemi keresztény királyság egyik erős várát, Tripoliszt bevette, kegyetlen halállal múlt ki Krisztusért hét *kisebb testvér* is, míg Szent Klára leányait zsákmányul hurcolták el az arabok. Az egyik angol ferences, midőn látta itt, hogy a keresztények mennyire elkedvetlenedtek az ostrom alatt és már föl akarják adni a várát, odament hozzájuk és lelkesítette őket a további harcra. De azok kinevelték és arra ösztönözték, hogy próbálja meg ő. Erre ez a bátor szerzetes megragadott egy keresztet, vállára vette és úgy ment ki a várfal ama helyére, ahol éppen betört az ellenség; közben pedig követésre buzdította a keresztényeket. Látva az arabok a darócos, keresztet cipelő barátot, levágták egyik kezét. Erre ő a keresztet áttette a másik vállára és úgy ment tovább. De a vad ellenség a másik karját is levágta és a rettenthetetlen, vitéz ferences az arab lovak patái alatt lelte halálát.¹ Ezek után nem lehet feltűnő az sem, hogy amidőn a kereszténység és a latin uralom utolsó mentsvára: Akkon (Ptolemais) is 1291-ben arab kézre került, a ferencesek is a győzők hatalmába esnek; az arab katonák ekkor legyilkolnak 14ferencrendit és Szent Ferenc leányait, a klarisszákat is. Ez utóbbiak, hogy a bestiális mohamedán harcosok élvezetvágyától megmenekedjenek és erényüket épen megőrizhessék, az apátnő indítványára vértanuságuk előtt valamennyien levágták orrukat, nehogy megbecsteleníttessenek.² A 13. század folyamán tehát már eléggé elterjedtek a tengerpart mentétől egész Jeruzsálemig, Názárettől Betlehemig a ferencesek. Hogy Jeruzsálemben melyik helyen lehettek legelőször, kellő források híján nehéz eldönteni. Annyit tudunk, hogy *Ricoldus* domonkosrendi, aki 1288-ban meglátogatta a Szentföldet, midőn leírja az Úr kálváriás útját és midőn az V. stációhoz ér, így beszél: „Emellett van az a hely, amely a kisebb testvérekhez tartozott.”³

Akkon vagy Ptolemais eleste után a mohamedán óceán hulláma összezapott a keleten, a Szentföldön időző latin szerzetesek és keresztények fölött. 1291 után valóban fehér hollóként láthatunk csak Jeruzsálemben latin embert. A Krisztustól megszentelt helyek pedig elhagyatva, elfeledve, pusztulásnak indultak. Ügy hogy majd 40 évig pl a Sión hegye rom és ugar volt. 1291 és 1335 közötti zarándokok Sión hegyén csak a coenaculum boltíveit látták, minden más szántóföld és legelő volt. Ez azt jelentette, hogy Jeruzsálemben éppen Sión hegyét újra el kellett foglalnia a nyugati kereszténység-

¹ *Biblioteca* II. 454—55; p. Lemmens i. m. 22.

² *Analecta Franciscana* III. 1897, 420—21; P. Lemmens i. m. 23—24.

³ *Biblioteca* I. 357; P. Lemmens i. m. 9.

nek. A foglaló és hódító pedig fiaiban Assisi Szent Ferenc volt; úgyhogy a 14. századtól kezdve, kisebb megszakításokat leszámítva, a ferencesek ott őrködnek Sion hegyéről a jeruzsálemi és a többi palesztinai szent helyek fölött. Sion hegyén a franciskánus létesülés alapját azokban a telekszerzési okmányokban látjuk, amelyeket 1335—1337-ben eszközöltek *Rogér* ferences és *János* pap, valamint szicíliai Margit jámbor keresztény nő, a zarándokkórház vezetője, aki hűségével és szívósságával sokat szenvedett a keresztény ügyért, de ép ezért még „a szultánnak is különös kegyében állott.”¹ Eme sionhegyi telekvétel lehetővé tette azt, hogy ott közel a coenaculumhoz és a Szentsír mellett csakhamar franciskánus kolostor létesüljön kiváló lelkek jóvoltából. Nemsokára megjött a formális pápai okirat is, amely elmondja, miképpen kötött a szicíliai királyi pár a szultánnal egyességet a ferencesek Sion hegyén való tartózkodásáért és a Szentsír őrizetéért. Amiért is a ferenceseknek szentföldi tartózkodásáról egyik legfontosabb okirat VI. *Kelemen* pápa (1342—52) „*Gratias agimus*” és „*Nuper carissimae*” kezdetű bullája 1342 nov. 21-ről.² Ezek szerint a nápolyi király, *Róbert* (1309—43) és neje *Sanda* meg-egyeztést kötöttek a szultánnal, hogy egyes szent helyek a keresztények kezén maradhassanak. Nevezetesen, hogy a ferencesek a Szentsír egyházán belül tartózkodhassanak állandóan és ott szentmisét, valamint egyéb liturgikus ténykedéseket ünnepélyesen végezhesenek; nemkülönben az Úrvacsora termét (coenaculum), a kápolnát, amelyben az Úr Szent Tamásnak megjelent, őrizhessék és megengedi a pápa a rendtagoknak, hogy a királynétól a Sion hegyén 12 ferences számára alapított konventben állandóan tartózkodhassanak. Ettől fogva biztosíték volt a ferencesek kezében mindkét részről: a mohamedán hatóság részéről is, de a katolikus világegyház részéről is. Ezután mint a nyugati egyház egyedüli jogos és elismert közegei forgolódhattak a szent helyeken. Mivel pedig a Szentföldre minden provinciából toboroztak rendtagokat és mert mindinkább növekedett a szent helyeken működő rendtartomány tekintélyben, azért az 1376-i *aquilai* generális káptalanon maga a rend különleges kormányzati szabályokat biztosított a szentföldi provincia részére.³ Ez időtől kezdve bír nagy tekintéllyel a sionhegyi gvardián (jelenleg a szentföldi kusztos), mert őt rendelték az összes szent helyek felügyelőjévé és őrzőjévé. Az erre vonatkozó és egyéb különleges konstitúciókat *Alvernói Bertalan* dolgozta ki 1377-ben, amelyek azonban idők folyamán több-kevesebb módosítást szenvedtek.

¹ V. ö. P. Lemmens i. m. 37—43.

² *Biblioteca* IV. 52—53.

³ P. Holzapfel: *Manuale historiae Ordinis Fratrum Minorwn*. Friburgi 1909, 328.

Alvernói Bertalan előírásából látjuk, hogy ezentúl a szentföldi zárdák nem a cyprusi provinciálisnak vannak alávetve, hanem mint külön, független rendtartomány, a sionhegyi gvardiánban tiszteli főelöljáróját. A sionhegyi gvardián pedig közvetlenül a rend generalísának van alávetve.¹ 1375-től kezdve a pápai bulla az eretnekek inkvizitorává is teszi a sionhegyi gvardiánt. Egyéb kiváltságai mellett később látjuk pl. őt, amint Szentsír-lovagokat avat föl és nevez ki a pápa nevében.² Ez időtől fogva Sión hegye, vagy tágabb értelemben maga Jeruzsálem képezi a ferences központot és a terjeszkedési mozgalom fókuszát. Már a 14. század végén látjuk ugyanis, hogy a szentföldi tartomány átlépi a szorosan vett Palesztina határait. Pisai Bertalan 1390 körül ugyanis azt írja,³ hogy a szentföldi provinciának két Custodiája van: ú. m. a nicosiai (Cyprus sziget) és a szíriai. Az elsőnek rendházai vannak: Nicosiában, Famagostában, Pafóban és Limassolban. Szíriában pedig: Sión hegyén, Urunk sírjánál,

¹ P. Lemmens i. m. 66—67.

² A Szentsír-lovagok eredete homályba vész. Valószínűleg akkor keletkeztek, amidőn a lovagrendek a mohamedán térhódítás elől elvonulva, Európában telepedtek meg. Ekkor sok nemes lovag a Szentsír visszafoglalásának gondolata körül tömörült; ha az ilyen zárandoklatban is megfordult Jeruzsálemben, akkor a Szentsírnál lovaggá ütötték őt azért, hogy a Szentföld visszafoglalásának eszméjét soha fel ne adja, sőt emellett nyugaton propagandát üzzön. A 14—15. században úgy értesülünk, hogy egy-egy Szentsír-lovag másokat is lovaggá üthetett ama szent helyen. A 15. században például Poroszországi János III. rendi testvért szemléljük, aki lemondva uralkodási jogáról, lovagi méltóságáról, Jeruzsálembé vonult vissza és ott a szent helyeknek és azok őreinek, a ferenceseknek szolgált, ő például a Jeruzsálembé jött nemes embereket a pápa és a császár tekintélyével üttette a Szentsír lovagjaivá (P. Lemmens: *Die Franziskaner im hl. Lande*, 172—174) 1479, 1480, 1483, 1486, 1494 és 1497-ben. De találunk világi ember kezéből történő Szentsír-lovaggá ütésre példát az előbbi században is. *Franciscus Quaresmius* szerint (*Elucidatio Terrae Sanctae historica, theologica, moralis*. Antwerpiae, 1639, I. 634, 487) már VI. Sándor pápa (1492—1503) engedélyt adott a sionhegyi gvardiának arra, hogy a pápa nevében a Szentsír lovagjaivá üthessen egyeseket. Míg X. Leó pápa *élőszóval* adta volna meg 1516-ban ugyanezt a kiváltságot. De akárhogy is áll a dolog, bizonyos, hogy VII. Kelemen pápa 1525-ben jóváhagyta azt a „szokást”, hogy a sionhegyi gvardián, vagy ennek távollétében a vikárius Szentsír-lovagokat avathasson. Ezzel a Szentsír-lovagok rendjének jogi alapot adott a pápa. (P. Lemmens, J73)- 1558-ban a cambrai egyházmegyében fekvő „Hoochstratus” villában belga lovagok fölélesztették a Szentsír-lovagságot, mint külön szervezetet; a rendnek fejeül pedig megválasztották II. Fülöp spanyol királyt. Céljuk: a hitetlenek elleni küzdelem. Ügyvezető elnökük ugyanekkor *Petrus de Carato* „commissarius generalis sacrosanctae archiconfraternitatis sanctissimi Sepulchri” (v. ö. Quaresmius u. o. 635—38). Az 1723-i római ferences nagykáptalanon meghagyják a sioni gvardiának, hogy csak azokat avassa Szentsír-lovagokká, akiknek kinevezéséhez kormánytanácsa egyhangúlag hozzájárul, ha megtartják az erre rendelt ünnepélyességet és ha 100 velencei zecchinot (dukát) fizet a Szentsír fenntartására. Ebből látjuk, hogy mennyire fontos és nagy dolognak tekintették a Szentsír lovaginak méltóságát (v. ö. P. Livario Oliver O. F. M. *Vita e diarii* del Card. Lorenzo Cozza O. F. M., a P. Golubovichtól kiadott *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa*. Nuova serie. III. kötet. Quaracchi, 1925, 336).

Midőn a múlt század közepe táján visszaállították a jeruzsálemi latin pátriárkátust, 1847 december 10-én IX. Pius pápa a Szentsír lovagjává ütés jogát is

Betlehemben és Beirutban. Názáretben is volt rendházuk, azonban a hitetlenek gonoszsága miatt el kellett hagyniok.

A következő századból megemlíjük, mivel a konventuális irányú ferencesek kezében a szentföldi ügyek vezetése nem a legjobbban ment, azért IV. Jenő pápa 1434-ben az obszerváns irányú velencei *Delfin Jakabot* küldte és tette a szentföldi rendtartomány öréül. Itt említjük meg azt is, hogy Capistranói szent János is elment a Szentföldre 1437-ben és ott obszervanciát a konventualizmussal szemben diadalra juttatta. Ez időtől kezdve a szentföldi rendtartomány obszerváns.⁴

Szent Ferenc rendjének, de a szentföldi Custodiának történetében is sarkalatos évszám 1517. A rendben azért, mert ekkor történt X. Leó óhajára az obszervánsok és a konventuálisok kettészakítása. Palesztina történetében pedig nevezetes ez az év, mert ekkor, illetve az előző év végén cserélt gazdát. 1516-ban ugyanis I. Szelim török szultán (1512—20) uralma alá jutott Szíria, Palesz-

átadta a pátriárkának, aki azt a pápa nevében gyakorolja. 1868-ban Valerga pátriárka kérésére IX. Pius az intézmény szervezetét odamódosította, hogy azóta valóban lovagrendről beszélhetünk, amelyben három fokozat van és amelynek nagymestere a mindenkori jeruzsálemi pátriárka, majd pedig X. Pius óta maga a pápa, akinek a pátriárka a helytartója. 1900-ban XIII Leó a sionhegyi gvardiánnak, vagyis a Szentföld örének megadta azt a jogot kárpótlásul az elvesztett lovaggá avatás helyébe, hogy a zarándokoknak szentföldi érmet osztogathasson; ez az érme aranyból, ezüstből és bronzból van, amelyet érdem és méltóság szerint ad egyeseknek a sioni gvardián (v. ö. / *francescani e le decorazioni del Santo Sepolchro*. Az 1923-ban kiadott szentföldi almanachban, 28—31). A jeruzsálemi pátriárkától avatott Szentsír-lovag jelvénye a szentföldi kereszt fekete szalagon. A rendszalagot az I. osztály a jobb vállon át a baloldalon, a II. osztály a nyakban, a III. osztály pedig gomblyukban hordja. Nők is kapják.

Quaresmius nyomán (Elucidatio Terrae S. I. c. XLVI. 638—9) közlöm a Szentsír lovagjává ütés szertartását. Miután az illető szentmisét hallgatott, megáldozott és a szentmise után a *Veni Creator Spiritust* elénekelték, a gvardian kérdéseket intéz hozzá. *Deinde debet interrogari a Patre Guardiano: Quid quaeris? Responsio flexis genibus: Quacro effici Miles sanctissimi Sepulchri Domini Nostri Jesu Christi.*

Interrogatio: Cuius conditionis es?

Resp.: Nobilis genere et parentibus generosis natus.

Interr.: Habesne unde honeste manuteneres statum et militarem dignitatem, absque mercantiis et arte mechanica?

Resp.: Habeo, Dei gratia, bonorum sufficientem copiam.

Interr.: Esne paratus corde et ore iurare pro virili militaria sacramenta, eaque servare quae sequuntur?

Primo: Miles SS. sepulchri omni die, opportunitate habita, missam audire debet.

Secundo: Cum necesse fuerit, bona temporalia et vitám exponere debet, scüicet quando est bellum universale contra infideles, et venire in propria persona, vei mittere idoneum.

Tertio: Est obiigatus Sanctam Dei Ecclesiam et eius fideles ministros ab eorum persecutoribus defendere, et pro viribus liberare.

Quarto: Debet iniusta bella, turpia stipendia et lucra, hastiludia, duellum et huiusmodi (nisi causa militaris exercitii) omnino vitare.

Quinto: Debet pacem et concordiam inter Christi fideles provocare, Republicam exornare et augere, viduas et orphanos protegere, iuramenta execrabilia, periuria, blasphemias, rapinas, usuras, sacrilegia, homicidia, ebrietatem. loca

tina az arabok kezéről. A rendi testvérek azonban a törökök alatt sem bírtak jobb sorssal, mint eleddig az arabok alatt, hisz' mindegyik mohamedán vallású volt. Valami különbség ugyan volt a két uralom között; éspedig az, hogy az egyiptomi szultánok sokkal türelmetlenebbek és fanatikusabbak voltak, mint a törökök. Azért is, míg az arabok alatt a szorosán vett Szentföldön alig volt két-három szentély a rendtagok kezében, addig a törökök alatt egymásután hódítják felügyeletük alá azokat. A másik különbség az egyiptomi úgynevezett mameluk szultánok és a konstantinápolyi török kalifák uralma között az volt, hogy az arabok keresztény vér után szomjaztak, a törökök pedig kielégíthetetlenül pénzsóvárok voltak. Mindkét esetben a szenvedő alanyok a franciskánusok voltak.⁶ A török szultánok közül nem egy jóindulattal viseltetett ugyan a keresztények és a ferencesek iránt politikából, azonban az alantas török hatóságok legtöbbször megvetéssel és gyűlölettel voltak eltelve irántuk; következőképpen a szenvedések és bántalmazások a török uralom alatt csak folytatódtak a legújabb időkig.⁶ Történetüknek háttere e korban

suspecta et personas infames, atque vitia carnis vitare et tamquam pestem cavere et se apud Deum hominesque irreprensibilem exhibere, ac etiam verbo ac facto se dignum tanto honore demonstrare, Ecclesias frequentando et cultum divinum augmentando.

Quaeratur ergo, si est paratus, corde et ore haec orrmia protestari, iurare et facere.

Resp.: Ego N. profiteor et promitto Deo Jesu Christo, et B. Virgini Mariae haec omnia pro virili me observaturum.

— *His peractis benedicatur ensis a Guardianos ecundum formam inferius positam, si non est alias benedictus. Sed si benedictus est, vei post benedictionem, vocato uno ordinandorum et genu flexo ante sanctissimum sepulchrum, Guardianus ponat manus super caput eius et dicat: Et tu N. esto fidelis, strenuus, bonus et robustus Miles Domini nostri Jesu Christi et sanctissimi eius Sepuchri, qui te cum electis suis in glória sua collocare dignetur. Amen.*

Hoc finito, Guardianus porrigit Militi calcaria inaurata, quae pedibus suis accomodabit in terra existens. Postea dat ense nudum Christi militi, dicens: Accipe N. sanctum gladium in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti, amen (ter signum crucis exprimens): et utaris eo ad defensionem tuam, et sanctae Dei Ecclesiae, et ad confusionem inimicorum Crucis Christi ac fidei christianae: et quantum humana imbecillitas permiserit, eo neminem iniuste laedas. Quod ipse praestare dignetur, qui cum Patre et Spiritu Sancto regnat Deus, per omnia saecula saeculorum. Amen.

Deinde ensis in vaginam reponitur et a Guardiano praedicto ense cingitur, dicendo: Accingere N. gladio tuo super femur tuum potentissime in nomine Domini nostri Jesu Christi, et attende, quod Sancti non gladio, sed per fidem vicerunt regna.

Ense accinctus Miles surgit et genibus nixis, inclinatoque capite supra sanctum sepulchrum, a Guardiano ordinatur, percutiendo ter ense praedicto scapulas Militis et dicendo ter, videlicet: Ego constituo te et ordino te N. Militem sanctissimi Sepulchri Domini nostri Jesu Christi, in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti. Amen. Faciens ter signum crucis. Deinde osculatur eundem, ponens more maiorum torquem aureum cum cruce pendente in collo eius et ordinatus desculetur sanctum Sepulchrum. Postea discedat, et restituat omnia. Et vocato alio, iisdem ceremoniis in numerum Militum sancti Sepulchri remaneat, quousque omnes, ad hunc honorem promovendi, sint promoti. Post quorum vei cuius ordinationem, Te Deum laudamus

a szenvedés, amely elkísérte őket úgyszólván napjainkig (1920-ig), amidőn utoljára ontották vérüket a török uralom alatt. Nem is szükséges e helyen évszámokra külön reámutatni, vagy eseményeket felhozni. A ferencrendiek a sok szenvedés ellenére is híven rovgatták ama történelem betűit, amely oly páratlan a maga nemében. Nem tágitottak, sőt *P. Golubovich* szentföldi tudós szavajárása szerint „regno francescano — ferences birodalmat” alapítottak.

III. a) A ferencesek működéstere a Szentföldön az apostolkodás egy különös fajtája, ők ugyanis az egyháznak nem híveket nyerni voltak kötelesek elsősorban, hanem a kereszténység legdrágább emlékeit, a Krisztus Urunktól megszentelt helyeket megőrizni, megtartani voltak hivatva. Ebbeli történetüknek fő- és alapvonása a védekezés. Mivel pedig a mohamedánság tengerében egyedül ők voltak a kereszténységnek képviselői is, azért ama elsőrendű működésükben a nyugatnak és a katolikus egyháznak is expensei, tényezői voltak egyszersmind. Keresztények mohamedánok között, nyugatiak keletiek között; innen nehéz helyzetük! A feren-

etc. *a Monachis decantatur et ad sacellum Fratrum Mmorum itur, vei ibidem statur prout voluerit vei ordinaverit Guardianus; deinde dicuntur haec in singulari, si unus est; si verò plures, in plurali. In singulari dicitur, Speciose forma prae filii hominum, accingere N. gladio tuo super femur tuum potentissime, et si sint plures, dicitur in plurali.*

Vers.: Domine exaudi etc.

Resp.: Et clamor meus etc.

Vers.: Dominus vobiscum.

Resp.: Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Da Ecclesiae tuae, misericors Deus, ut Sancto Spiritu congregata, hostili nullatenus incursione turbetur.

Omnipotens sempiterna Deus, super hunc N. (vei hos) famulum tuum, qui eminenti mucrone circumcingi desiderat, gratiam tuae benedictionis infunde, eumdemque dexteræ tuæ virtute munitum, fac contra cuncta adversantia coelestibus armari praesidius, quibus nullis in hoc saeculo tempestatibus bellorum turbetur. Per Dominum nostrum etc.

Ad extremwn amplexitur illum Guardianus et alii, si qui volunt.

³ *Analecta Franciscana*, IV. 533.

⁴ Holzapfel i. m. 239. old.; P. Lemmens i. m. 97, 102; v. ö. Bölskey Ödön: *Capistranói Szent János élete és kora* I. k. Székesfehérvár 1923, 106—107. Ujabban P. Vicari konventuális (*Miscellanea Franciscana*. XXIII. 1922, 35—42) a coenaculumot a konventuálisok számára követelte. (A coenaculum egyike a legdrágább szent helyeknek.) Érveit P. Leonard Lemmens O. F. M. (*Archiv. Franc. Hist.* XVI. 1923, 57—62) pozdorjává töri. A coenaculum Róbert nápolyi király örököséié!

⁵ P. Dr. Leonhard Lemmens O. F. M. *Geschichte der Franziskanermissionen*. Münster, 1929, 69.

⁶ Legújabbán 1926 október 10-én avatta boldogokká XI. Pius pápa a nyolc damaskuszi ferences vértanút: P. Ruiz Emmanuelt és társait, akik e városban estek áldozatul a mohamedán fanatizmusnak 1860 július 9-én; v. ö. a boldoggá avatási bullát: *Contingit ex auspiciato* 1926 október 10 és P. Ferdinando Diotallevi: *La strage di Damasco ed il martirio del B. Emmanuele Ruiz et i sette compagni Francesc.* Róma, 1926. Collegio S. Antonio.

cések azonban megvédték a reájuk bízott kegyhelyeket. Saját vérükkel festették pirosra a szent helyek kőlapjait. 2000 körülbelül azoknak a száma, akik ott vértanúhalált szenvedtek, mert bátor és vitéz őrei voltak az Üdvözítőtől megszentelt rögöknek és nem engedték, mert nem engedhették a legszentebb jogokat sárba tiporni.

Néhány eset hathatósan meggyőz bennünket a mondottakról. Midőn 1244-ben az északi vad, úgynevezett khorazmin törzsek elpusztították a szent várost, Jeruzsálemet, az Úr sírhelyét feldúlták és 5000 keresztényt, velük sok ferencst is fblkoncoltak, amint ezt IV. Ince pápának (1243—54) 1245-ben kelt „*Terra Santa*” kezdetű bullája következtetni engedi,¹ de ekkor sem hagyták el a szent helyeket; bár ugyanakkor eltávoztak onnét Szent Ágoston kanonokjai.² Akkon elestekor (1291) az összes ferencesek és klarisszák vértanuk lettek. Franciskánus mártírok pecsételték meg halálukkal és vérük ontásával Kariathiarim (Karijet ol Enab) egyházát 1489-ben, amidőn kilencen lettek vértanukká. Az Üdvözítő sírhelyének bazilikáját „sűrűn öntözte Assisi Szent Ferenc fiainak vére”. A tiszteletreméltó *Juniperus* testvér 1557-ben szenvedett itt vértanúságot, *Cosimo* spanyol testvér 1597-ben; mindkettő a török fanatizmus áldozata. Ugyanazon évben feszítették keresztre s égették meg elevenen *Portugál Máriát*, Szent Ferenc harmadik rendjének tagját... Az utolsó véres jelenet 1901 nov. 4-én játszódott le, amidőn görög szerzetesek megfejthetetlen okokból váratlanul megtámadták a franciskánusokat s tizenötöt megsebesítettek. Ugyanez áll a másik szentélyről, az Úrvacsora terméről (coenaculum); pl 1368-ban a mozlimek legyilkoltak ott 12 szerzetest. A betlehemi születés-bazilikánál 1537-ben II. Szolimán szultán (1520—66) a betlehemi franciskánusokat a jeruzsálemiekkel egyetemben bezáratta, Damaszkuszba vitette, mivel Doria András, Génua hercege megverte a török flottát. Ugyancsak a betlehemi születés-barlangnál 1873 április 25-én 300 főből álló görög szerzetes és világi fegyveresen berontott a szent barlangba, megsebesítvén az ott imádkozó öt ferencrendi atyát. 1893-ban ugyanitt revolverrel agyonlőtték a sekrestyés testvért; egy körmenetben pedig rálöttek más kettőre. Ez a szenvedéstörténet idők folyamán Názáretben is megismétlődött. Innét is több ízben kikergették őket, néhányat kivégeztek (1548), rendházukat kifosztották, őket megalázták.³ Sokszor megtörtént, hogy

¹ *Archív. Franc. Hist.* VI. 1913, 387—88; v. ö. *Biblioteca* II. 289.

² V. ö. *La custodia francescana di Terra Santa*. Róma 1925, 17. old. Ugyanez angolul: *The franciscan custody of the Holy Land*.

³ P. Meistermann Barnabás O. F. M. *Új Útmutató a Szentföldre*. Budapest 1909; 90₅ in, 162, 266, 418—19. o. Lásd még helyenként: *Guide-indicateur des sanctuaires et lieux historiques de la Terre-Sainte*. Fr. Lievin de Hamme O. F. M. Jerusalem, 1897, 3 k.

betörték az amúgy sem gazdag testvérek házaiba és onnan mindent elvittek, elraboltak, amit hosszú évtizedeken az emberi szorgalom, szentferenci takarékoság egybegyűjtött mások javáért. Ezt pedig a rablók legtöbbször büntetlenül tették, mintha a keresztény szerzetes valami alsóbbrendű lény lenne, aki más elbánásra nem is érdemes. Nem egyszer a betegen fekvő rendtárs szobájába törnek és még ott a halálos ágyon is zaklatják, mindent fölforgatnak, ellopnak tőle, még mielőtt meghalna. Johanna nápolyi királyné 1363-ban kéri a szultánt, hogy akadályozza meg az ilyen dolgok előfordulását. Kéri, hogy engedje meg azt, hogy e szerzetesek mindazzal az étellel és itallal élhessenek, ami a keresztényeknek sincs tiltva. (Főleg a bort, misebort illetőleg.) Ugyancsak Johanna királynő, majd ugyanabban az évben (1363) Celsi Lőrinc velencei dózse kéri az arab szultánt, hogy legalább engedjék a szegény szerzeteseket és zarándokokat nyugodtan meghalni, óvja meg őket a mohamedánok kapzsiságától. Ugyanezt ismételte már előbb IV. Péter aragóniai király is.¹ Hallatlan és sokféle adókkal gyötrik a szegény szentföldi ferenceseket, különösen a tőökök alatt, néha, mint *Quaresmius* állítja (i. m. II. 52), a törökök a testvérek lakásának udvarára holttesteket csempésznek be, hogy így mint gyilkosokat vádolhassák és megbírságozhassák őket. Egyszóval: ezerféle kigondolt, álnok bosszantással molesztálták őket, csak azért, mivel a szent helyeknek védői, a keresztény katolikus nyugatnak exponensei voltak. És még folytathatók e küzdelmes, napról-napra tengődő kálváriás életnek példákkal való megvilágítását. Azonban már az eddigiekből is bizonyos, hogy Szent Ferenc fiai olyan áldozatot hoztak a szent helyek védelméért, amilyenre csak lemondó, áldozatos hősi lelkek képesek.

Már az eddigiekből is észrevehettük, hogy nemcsak a hitetlen mohamedánok profanizációja ellen kellett megvédeniök saját testükkel a szent helyeket, hanem, ami szerfölött elszomorító, a többi keresztény szakadár keleti egyházakkal szemben is kénytelenek voltak oltalmazni a római katolikus egyház és ezzel együtt saját régi jogait a szent helyekre. A szkizmatikus felekezetek 1516-ban békében voltak a latinokkal a Szentföldön, még a körmeneteken is közösen és békésen részt vettek. Midőn azonban 1516-ban Szíria és Palesztina fölött a törökök lettek úrrá, velük együtt belopódzott a görög intrika is. Eladdig az arabok uralma alatt (638—1517) a görög elem csak nagyon kis számban volt képviselve Jeruzsálemben és a többi sanctuáriumoknál; a török hatalom terjeszkedésével azonban a szakadár görögök lassanként mindig nagyobb számban beszűrődtek a szent helyekre és jogot követeltek azokra. Hogy ez nem

¹ V. ö. P. Lemmens, i. m. 58—60.

ment olyan könnyen, onnét van: mert szemben találták magukat a latinok vagyis a ferencesek *történelmi és törvényes* előjogaival. Azért megkezdték az áskálódást, a versengést, a kiállhatatlan és szemtelen követelődzést Szent Ferenc fiainak ősi jogaival szemben. Semmiféle eszköz sem riasztotta őket vissza ettől. Gyűlöletük és fanatizmusuk az ész és az igazság szavánál mélyebb, hangosabb volt. Annyira mentek, hogy nem egyszer maguk fegyveresen reátámadtak a szentélyekben imádkozó, ott őrködő, védtelen atyákra és testvérekre, sokszor még a liturgikus ténykedések közben is. Így történt pl 1757 virágvasárnapján, amikor szinte véres csatába fűlt a szent szertartás. A görögök pénzzel rávették ekkor *Raghib* pasa nagyvezírt, hogy nekik engedje át a betlehemi bazilikát, adja meg nekik a Szent-sírnál a latinokkal egyenjogúságot és más egyéb jogokat egyes szent helyekre.¹ Mindeneknél klasszikusabb az az eset, amely *IV. Amurat* szultán alatt (1623—40) történt; tipikus példája a ferencesek szenvedésteljes, megalázó helyzetének, a törökök megvesztegethetőségének és a görögök ármánykodásának. Eme szultán egymásután többször is elkergette a ferenceseket a jeruzsálemi, illetve betlehemi szentélyektől, majd meg többször visszahívta őket, főleg a külföldi követek sürgetésére. Ez a játék hatszor megismétlődött. Mi volt a háttérben? Görög intrika, ők ugyanis mindannyiszor megvesztegették *IV. Amuratot*, a világ egyik legpénzsóvárabb emberét. De jó eszköz volt kezükben erre a célra a görög származású anyaszultána, *Kiossem* és a hasonló nemzetiségű *Khassekt*, a szultán egyik neje is; ők bírták rá az akaratnélküli és züllött Amuratot e játék véghezvitelére. A szultán végre is a görögök javára döntött.² A ravasz *Dositheus* szakadár pátriárka alatt (1669—1707) megkísérelték a görögök a Szentsírnak és bazilikájának egyéb részeit a latinoktól eltulajdonítani. A pátriárka fősegítője volt ebben a görög *Panaggiotti*, aki a szultánnak első tolmácsa és tanácsosa volt, mint ilyennek sikerült a keresztény hatalmak ellenakcióját a portánál megakadályozni; 1675-ben a kívánt szultáni leiratot ki is eszközölte a görögök javára. *Dositheus* pátriárka még tovább ment és 1689-ben egy másik dekrétumot bocsáttat ki a szultánnal, amelynek értelmében tilos a ferenceseknek Betlehemben és Jeruzsálemben újabb helyeket vagy jogokat szerezni. Ez a dekrétum a szerzeteseket már-már egészen elkedvetlenítette, úgyhogy már arra is gondoltak, hogy elhagyják

¹ V. ö. Amedeo Giannini: *La questione dei luoghi santi*. Napoli 1925, 11.

² *Biblioteca* IV. 154; v. ö. még ugyancsak Golubovich cikkét *Archív. Franc Hist.* 1921, XIV. 209 s. köv.; Meistermann: *Útmutató* 260. *IV. Amurat* szultánt az ottomán Nérónak szokás nevezni. Arany- és vérszomjának áldozatait kb. 100.000-re becsüli Hammer történész: *Histoire de l'Empire Ottoman* c. művében IX. 1—2, 389.

Palesztinát. Azonban Castagnères francia követ oly erélyes diplomáciai lépéseket tett a szultáni udvarban a ferencesekért, mint a szent helyek jogos őreiért, hogy 1690 áprilisában megérkezett III. Szolimán fermánja, amely a latinoknak mindazokat a helyeket és jogokat visszaadja, amelyeket Theophanes (1608—1644) és Dositheus pátriárkák alatt elvesztettek.¹ Egyszóval pénz, gyűlölet, hízélgés, erőszak, profanizáció és szentségtörés mind alkalmas eszköz volt a görögök kezében a ferencesek megalázására és saját aljas fondorlataiknak keresztülvitelére. A franciskánusok pedig állták a harcot. Ha elkergették őket, visszajöttek; ha legyilkolták őket, gondoskodtak utánpótlásról, Azonban soha le nem mondtak a reményről, szívósan kitartottak és ez tette őket *győzhetetlenekké*. Ezért vannak még most is ott, védelmezve az ősi katolikus jogokat. Főképp ezért a hősies, de csak kevesektől értékelt mártírmagatartásért tudom aláírni Amedeo Giannini mondását: „*La custodia francescana di Terra Santa divenne una vera potenza*”³ — „a szentföldi ferences Custodia igazi hatalommá növekedett”; igen, mert legyőzhetetlen, megsemmisíthetetlen: legalább hétszáz év története ezt bizonyítja. S bár e történet legtöbb lapja mártírológium (2000 a vértanuk száma), de ép ez tanúsítja életrevalóságát, reményteljességét, mert eddig csak hősöket, vértanukat nevelt.

A szent helyek áldozatos védelmével együttjárt az a másik kedves kötelesség is, hogy a nyugatról jövő zarándokokat nekik kellett kalauzolniok, ellátniok és sokszor védelmezniök. Különösebben a 15. századtól kezdve hárult a ferencesekre ez a kötelesség. Amikor egy-egy zarándokokat hozó hajó kikötött Acriban vagy Jaffában, addig nem szállhattak ki a hajó utasai, amíg a mohamedán hatóságok és a sioni gvárdián vagy annak helyettese oda meg nem érkezett. Úgyhogy a tengerparttól kezdődőleg a „szent városig” mindenhol ott volt a ferences kalauz a keresztény jövevényekkel, ők szelídítették a pénzsóvár török hatóságoknak a gyaur keresztények ellen irányuló gyűlöletét, ugyancsak ők csitították a zarándokok felháborodását a benszülött arabok ellenséges magatartása miatt, akik sokszor megdobálták, bebörtönözték, fogságra vetették a tapasztalatlan keresztény zarándokokat. A szent város falainál körmenetszerűleg

¹ P. Lemmens *Geschichte der Franziskanermissionen*, 71—72.

² Az úgynevezett „szent helyek kérdése” csak a görögökkel kezdődik 1517 után. Főképp három dolog körül forog: *a*) a jeruzsálemi Szentsír-bazilika, *b*) a betlehemi születés-bazilika, *c*) a Jozafát völgyében fekvő Szent Szűz sírja körül. A görögök, hogy jogokat szerezzenek e helyekre, még hamis fermánokat is gyártottak. E hamisítványokat újra kimutatta P. Golubovich: *Biblioteca IV*. 74—199. E hamisításokat IV. Amurat is beismerte, bár később mégis a görögöknek adott igazat. *Archiv. Franc. Hist.* 1921, XIV, 214.

³ I. m. 8.

felálltak és örömkönnyek, zsoltáreklések között vonultak be Jeruzsálembe. Csakhamar elvezették őket a sionhegyi kolostorhoz, ahol pl *Jodokus von Meggen* szerint 1542-ben a testvérek megmosták a zarándokok lábait és jó ételekkel, valamint borral frissítették fel őket. Egy itáliai pap, *Buondelmonti Antal*, 1468-ból írja, hogy a testvérek bánásmódja paradicsomot szerzett nekik. Általában az elfáradt és agyonhajsolt látogatók a legnagyobb elismeréssel vannak a ferencesek iránt. Bár nagyon sok kellemetlenségnek és zaklatásnak, kicsinyes bosszantásnak és baksisköveteléseknek voltak kitéve mind a hatóságok, mind a lakosság részéről, de éppen azért, írja *P. Pécsvár ady Gábor* magyar ferences szentföld járó: hogy senki sem jöjjön a Szentföldre, ha a testvéreket kiűznék onnan; nélkülük még szálláshelyük sem volna.¹ Már a XV. századból tudjuk, hogy a zarándokok elhelyezése is teljesen a ferencesek vállára nehezedett. Pl 1460-ban vettek erre a célra egy házat. Másokat magánházakban helyeztek el, valamint a velencei és génuai konzuloknál, a Szent Jakab-egyház mellett és egyebütt.² Míg nem lassan a nyugodtabb századokban kialakult a *Casa Nuova* intézmény, vagyis a ferencesek felügyelete alatt álló zarándokházak, amelyek ma is nagyon híresek.

b) Másik nagy hivatása az volt a szentföldi ferencrendieknek, hogy a katolikus keresztény hitet is kellett védelmezniök, terjeszteniök, illetve megtartaniuk; hisz némi közönségre, mint valami légkörre az izlam közepette nekik is szükségük volt. Másrészt a katolika hit oly természetű, hogy a jóakarátú és az igazságot kereső lelkekbe utat tör magának. Innen van az, hogy bár látszatra nem tudnak tömegeket megtéríteni a testvérek a mostoha körülmények miatt, de azért sokszor akadt Péter hajójába egy-egy lélek, néha több is a ferencesek munkája révén. Munkájuk főképp arra szorítkozott, hogy az ottani keresztényeket a hitben megtartsák, megerősítsék, nehogy az izlám kegyetlenkedései vagy a kínálkozó alkalmak veszedelmei által eltántorodjanak a katolikus hittől. Midőn Safet erődöt (Galilea) 1266-ban a kegyetlen Bibars szultán elfoglalta a templáriusoktól, parancsot adott, hogy az összes keresztényeket (körülbelül 3000) egyenként is bírják rá a keresztény vallás elhagyására és Mohamed hitének követésére. E nagy veszedelem idején két ferences volt az, akik egyenként megdolgozták a keresztényeket és erőt öntöttek beléjük úgyannyira, hogy azok valamennyien, 8 kivételével, inkább vértanúságot szenvedtek s végül a két franciskánust is

¹ *Compendiosa quaedam nec minus iocunda descriptio urbis Hierusalem atque diligens omnium locorum in Hierosolymis adnotatio. Anno Domini 1521. XXI. fol.*

² P. Lemmens i. m. 165.

lefejezték.¹ 1345-ben Kairóban egy génuai keresztény áttért a próféta hitére. Az ott misszionáriuskodó *Fr. Giovanni da Montepulciano* ferences azonban annyira a lelkére beszélt, hogy nyltan visszatért a keresztény vallásra, amiért aztán mindketten vértanúságot szenvedtek.² Így ment ez folytonosan. Keleten a mohamedánok között ők képviselték azt a felső erőt, amely megedzi a lelkeket; ők voltak ott a „föld sava” és a „világ világossága”.

De ezenkívül vannak bizonyítékaink arra is, hogy a hitetlenek közül is sokat megtérítettek, bár a mohamedán ritkán tért meg. A fanatizmus ugyanis és az érzékiség nem alkalmas az igazság befogadására. Mindazonáltal találunk egy-két példát erre is. VI. Kelemen pápa (1342—52) pl. „*Si Christi fideles*” kezdetű bullájában ünnepli *fra Antonio d'Alessandriát* (1348 március 17), mint aki 25 évig működött a Szentföldön és *a hitetlenek közül* is sokakat megtérített.³ Különb, hogy mennyire törekedett a rend a muzulmánok megtérítésére, kiviláglik abból, hogy számosan vértanúságot szenvedtek azért, mivel Krisztust merészelték hirdetni a mohamedánoknak. Az izlam híveit egyébként a fanatizmus mint vaspánt tartotta össze; azért aki meggyőződését követve, a ferencesek ígéhirdetése révén kereszténnyé akart lenni — a halál fia volt. A rendnek missziós irányát eléggé kifejezi *Livinus* (1345-ben vértanú) francia származású szentföldi testvér tudományos fejtegetése, aki igenlőleg felel arra a kérdésre, hogy vajjon szabad-e a kereszténynek a szaracénok mecsetjébe bemenni a katolikus hit hirdetése és a mohamedán törvény támadása végett? Állítását példákkal is igazolja és azzal, hogy már eladdig is számosan rendtársai közül, akik már szentek és vértanúk, hasonlóképpen cselekedtek. Amit ő így elméletben fejtegetett, azt cselekedettel is megvalósította. Elkerülvén ugyanis Kairóba, behatolt az egyik mecsetbe, ahol olyan nagy és szent lelkesedéssel hirdette Krisztust, hogy a szultán végre is átadta őt a feldühödött nép fanatizmusának és a nép fejét vette.⁴ Ugyanígy látjuk, hogy *Castellamarei Vilmos* testvér a gazai arab főtisztviselő előtt hirdette Krisztust 1364-ben. Ezért a bíró kettévágatta testét és breviáriumával együtt elégettette a bátor hitvalló tetemét.⁵ Kairóban egy *Tamás* nevezetű magyar lovag mohamedánná lesz és amidőn egy ízben Jeruzsálemben a szent helyeken forgolódik, *Montecorbinói Miklós* sionhegyi testvér visszatéríti őt, sőt annyira lelkesíti Krisztus

¹ *Chronica Minoritáe Erphordiensis* P. Golubovichnál: *Biblioteca* I. 261.

² *Chronica XXIV. Generalium*, *Analect. Francisc.* III. 543.

³ „*Prædicando Dei evangélium infidelibus ipsis eorumque plures convertendo ad fidem catholicam*” . . . v. ö. *Biblioteca* IV. 403—404.

⁴ *Analecta Franciscana* III. 540—542.

⁵ *Analect. Francisc.* III. 560.

szeretetére, hogy Miklós szerzetes Tamás lovaggal egyetemben, a délitáliai Ferenc testvérrel és a harmadik rendi Római Péterrel együtt vértanuk lesznek Kairóban az 1358. esztendőben.¹ De legjellegzetesebb példa a ferences szentföldi misszióskodásra *Boldog Tavilics Miklós* és három társának esete. Ezek pusztán a jeruzsálemi mohamedánok megtérítése végett óhajtottak bemenni Salamon templomába (Omár mecset). Ezt nem engedték meg nekik és midőn a kádi elé hurcolták őket, ott is fennen hirdették a mohamedanizmus káros voltát és a kereszténység, valamint Krisztus Urunk üdvözítői működését. Ennek következménye az lett, hogy 1391-ben sok keresztény és hitetlen szemeláttára égették meg a négy hős ferencset.² Látható ezekből, hogy a mohamedánok megtérítésére való törekvés inkább áldozatokban, mint eredményekben bővelkedett. Azóta, a legújabb időben engedett valamit a régi fanatikus mozlim megközelíthetlenség az ő merevségéből, úgyannyira, hogy a szentföldi Custodia atyái különösen egyiptomi állomásaikon egymásután keresztelnek meg mohamedánokat.³ 1926-ban *Fasulo Carmine* térti kanonok és *P. Silvestri Cipriano O. F. M.* misszionárius kezdeményezésére egy jámbor társulat alakult, amelynek célja a Jézus szíve iránti tiszteletből fakadó imahadjárral előmozdítani a muzulmán vidékeken a sikeres missziót. Az egyesületnek a Szűz Anya mellett, Szent Ferenc az egyik égi pártfogója. A ferencrend generalisa a társulatot az 1927 dec. *Acta Ordinis Minorum* lapjai szerint a renchez aggregálta. Azóta Egyiptom és Szíria területén szép eredményeket ér el eme lelki mozgalom.

Leginkább örvendetes azonban a szakadár és eretnek egyházakból a katolikus egyházba visszatérők száma volt. Itt már gyakrabban fordultak elő csoportos katolizálások is. 1692-ben pl Szent Ferenc fiai átvettek Betsaurban (Betlehem) több mint 50 görög szakadárt; ugyancsak Názáretben 1741-ben 221-et.⁴ A ferencrendiek azonban a görögök megtérését soha nem nézték jó szemmel, mert előre számítottak a szakadár papok részéről jöhető és legtöbbször bekövetkezett támadásokra, rágalmakra, bevádolásokra. Hogy mégis történhettek ilyen tömeges katolizálások, annak oka a ferenceseknek a saját híveik közötti nagyszerű lelkipásztori munkája volt. De különösen alkalmat adott az unió elfogadására maguknak a görög hívőknek elkeseredése saját papjaik ellen, akik keveset foglalkoztak híveikkel vagy egyáltalán semmit sem törődtek velük.

A híres *P. Lorenzo Cozza* szentföldi custos (1709—1815;

¹ Anal. Francisc. III. 554—556.

² P. Lemmens i. m. 77—80.

³ V. ö. Le Missioni Francescane, 1928, 199; 1929, 367, 442 stb.

⁴ *Almanacco di Terra Santa*. Gerusalemme 1923, 5., 10., 14. old.

később bíboros) írja a konstantinápolyi francia követnek azt, hogy a görögök „*veramente sono malissimamente* — a legrosszabbul vannak vezetve”, úgyhogy sokan közülük olyan elszántak katolikussá lenni, hogy be nem fogadás esetén inkább készek törökké lenni, semhogy a görög hitben maradjanak.¹ A szentföldi ferencesek voltak a legtöbbször a római Szentszék eszközei és közvetítői a keletiek uniójában; így pl. ők közvetítettek a nesztorián-káldok és az apostoli Szentszék között, amely közvetítés a káldok egy részének visszatérésére vezetett.² Különbösen, hogy mily sikerrel munkálkodtak e téren, fényes bizonyosság erre, hogy az előbb megnevezett *P. Cozza* custos idején az ő és rendtársai ernyedetlen buzgósága folytán több egyházi előkelőség is katolikussá lett. Így pl. *Sámuel Capasulis* alexandriai görög pátriárkát (1712—15), *Cyryll* Damaszkuszban székelő antióchiai görög pátriárkát (1714) és *Arutin* ciprusi örmény püspököt (1714) sikerült az unióknak megnyerni.³

Ebbeli apostoli működésük annál intenzívebbé és nagyobb méretűvé vált, minél inkább szélesebb arányokban terjeszkedtek a szentföldi atyák Elő-Ázsia és Egyiptom egyes városaiban. Ma már a „*Custodia Terrae Sanctae*” ferencesei ott vannak Júdeában, Galileában, Ciprus szigetén, Föml'ciában, Szíriában, Ciliciában, Örményországban és Egyiptomban. Mindezen területeken a katolikus hitnek terjesztői azáltal is, hogy a szakadárók unióját előmozdítják. Ami katolikus van a Szentföldön és a *Custodia* működése alá tartozó vidékeken, az mind Szent Ferenc fiainak köszönhető, ők voltak ugyanis azok, akik századokon keresztül megtartották a katolikus hitet a benszülöttekben a mohamedánizmus terjeszkedésével, kegyetlenkedéseivel szemben; avagy néha szaporították a hívők számát hitetlenek megtérítésével; ők voltak végül azok, akik a szakadár egyházak imióját a római katolikus egyházzal előmozdították úgy egyes esetekben, mint pedig néha egész népeknél.⁴

¹ P. Golubovich: *Biblioteca* etc. *Nuova serie*. IV. k. 1924, 358.

² P. Leonardus Lemmens: *Relationes nationum Chaldeorum inter et Custodiam Terrae Sanctae* (1551—1629). *Az Archiv. Franc. Hist.* folyóiratban; XIX, 1926, 17—28.

³ V. ö. P. Livario Oliger O. F. M.: *Vita e diarii del card. Lorenzo Cozza*. A P. Golubovichtól szerkesztett *Biblioteca* új sorozatának III. kötete 52. old. Az erre vonatkozó akták a IV. és V. kötetben találhatóak e címen: *Acti del Reverendissimo P. Lorenzo Cozza custode di Terra Sancta*. 1924 P. Eutimio Castellanitól. O. F. M.

⁴ A mohamedánok közötti térítés nehezen ment. Az arány körülbelül mindig olyan lehetett, mint amelyet egy újabb kimutatásból olvastam; például a szentföldi *Custodia* atyái az egyiptomi apostoli vikariátusban 1922—23-ban 115 felnőtt keresztelés! eszközöltek (ezek hitetlenek voltak) és 221 átvételt a szakadár egyházakból. Kairó Muski nevű plébániáján a szentföldi atyák az utolsó évtizedben 27 hitelent térítettek meg és 57 eretnek-szakadárt vettek át. V. ö. *II vicariato Apostolico d'Egitto e sue opere*. A cura di Mons. Igino Nuti O. F. M. vic. ap. Milano 1924; 4, 39-^o. Láthatjuk ebből, hogy milyen nehezen megy a térítés műve a mohamedánok és szakadárók között az előítéleteik miatt.

Ha rövid történelmi pillantással visszatekintünk a szentföldi ferenceseknek az eretnekek, illetve a szakadárok közötti működésére, akkor azt kell állítanunk, hogy ebbeli tevékenységük a 16. században a török uralom alatt kezdődött meg és bár lassan, de folytonos növekedéssel haladt előre. 1550 körül kolostoruk két szolgáját és egy szakadár pap fiát térítették meg. P. *Manerba* custos azt jelenti VIII. Kelemen pápának, hogy trienniuma alatt (1600—1603) sokan a nesztorián eretnekségből letették az ő kezébe a hitvallást. 1616-ban Jeruzsálemben 12 betlehemi hívőt, 11 marónkat és három nesztoriánt bémáltak meg. 1627 és 1638 között 28 görögöt térítettek meg. De már 1813 és 1817 között Jeruzsálemben és Betlehemben több mint száz visszatérésről olvasunk. A plébániai anyakönyvek 1768 és 1855 közötti években Palesztinában 1400 térítésről szólnak, míg az egész Custodia területén 3432-ről. 1847-ben a latin pátriárkátus megalapításakor körülbelül 4000 katolikus volt. Jelenleg 15.000 körül van a számuk, amely mindig növekszik. A térítések miatt nagyon sokat kellett szenvedniük a görög főpapság részéről Szent Ferenc fiainak, de talán még többet az áttérteknek. Pl az 1813 és 1817 között áttértek megbosszulására a görög szakadár pátriárka II. Mahmud szultántól egy fermánt eszközölt ki, amelynek értelmében az egyesültek számkivetés és vagyonesztés terhe alatt kötelesek voltak a szakadárságba visszamenni. A Betlehem körüli falvakban kegyetlenül végre is hajtották mindezt. Csakis a katolikus követek tudták megakadályozni annak teljes végbevételét.¹

c) Az a) és b) alatt ecsetelt missziós hivatás betöltése közben érte akárhányszor a ferenceseket keletnek réme: a pestis. Akkor, amikor munkájuk gyümölcsét vélték élvezhetni, a gyümölcssel együtt ők is elpusztultak a pestisben. Keleten a köztisztaság hiánya folytán a pestis évenként megújítja támadásait az emberélet ellen. Ily alkalmakkor még a muzulmánok is a ferencesekhez fordultak, akik az ápolás és az irgalmasság testi-lelki cselekedeteinek hősiegy gyakorlása közben maguk is megkapták a járványt és elpusztultak benne. Pl 1600-ban a Jeruzsálemben lévő 44 ferences közül csak három maradt életben. 1696-ban 32 áldozat volt soraik közül. Ha pedig kolostorukban is kiütött a pestis, a szentföldi custos rendelkezésére elzárták magukat a világtól; de még egymástól is óvakodniok kellett. Milyen szánalmas volt az ilyen élet, különösen, ha néha hónapokon keresztül így kellett tengődniök. 1720-ban P. Gianfilippo da Milano azt írta a propaganda-kongregációnak, hogy már hét hónapja a konventben

¹ V. ö. P. Lemmens: *Franziskanermissionen* i. m- 75—78.

FERENCESEK ÁPOLJÁK SZENTFÖLDÖN A BÉLPOKLOSOKAT

A SZENTFÖLD FERENCES VÉRTANUI

SZENT FERENC ANCONÁBAN HAJÓRA SZÁLL

SZENT FERENC TÁRSAIVAL JERUZSÁLEM ELŐTT

vannak körülzárva a pestistől.¹ Figyelemreméltó, amit a szemtanú P. Quaresmius ír, hogy 1619-ben a gvárdián, a vikárius és 26 rendtárs veszett oda a pestisben. Míg 1540-ben fogságbavetés és pestis miatt annyira kipusztultak a kisebb testvérek, hogy a Szentföld helyei fölött egy kopt katolikus, az ő tolmácsuk vette át az ügyeket és a felügyeletet.²

Mivel pedig Palesztinában nagyon gyakran, lehet mondani évenként fellépett a pestis a maga egész pusztító mivoltában, nem fog túlzónak feltűnni a történetírók ama véleménye, hogy a pestisben elhunyt szentföldi szeretethó'sök ferenceseinek száma 6000-en felül van.³

IV. Ha a szentföldi ferencrendiek érdemeiről és alkotásairól akarunk magunknak összefoglaló képet alkotni, a jelenben kell őket szemlélnünk és a következő rövid felsorolást figyelembe vennünk:

P. Diotallevi Ferdinánd szentföldi custos (1918—24) alatt legújabbán két új, remek kivitelű bazilikát építtetett a Custodia Tábor hegyén és a Gecsemané kertben s ezzel két kegyhelyet ismét új életre keltett.⁴

A Custodia leghíresebb zárdája az Üdvözítőről nevezett konvent (Convento di S. Salvatore). Itt székel a szentföldi ör (custos Terrae Sanctae), akinek joga van a püspöki jelvények viselésére. Ezen zárdának értékes könyvtára van 16.000 kötettel. Itt van a custodiának híres könyvnyomdája, amely fel van szerelve latin, héber, arab, örmény, szír, görög és német betűkkel. Történelmi múltra visszatekintő nagy gyógyszerházzal is rendelkezik e rendház. Ide kell sorolnunk a franciskánusok kezében lévő szegényházat, valamint két árvaházat, továbbá az úgynevezett *Casa Nuova-t*, amely 200 zarándoknak ad ingyenes vendéglátást. Ezen intézmények megvannak Názáretben, Betlehemben és minden nagyobb helyen. Az Üdvözítőről nevezett kolostornak van ezenkívül 11 műhelye 150 munkással.

A szentföldi rendtartomány zárdái mellett iskolákat is tart fenn, számra nézve hatvanat, 6000 növendékkel. Aleppóban a rendnek kereskedelmi iskolája van (alapítva 1859-ben), amely sok derék, középosztályú állampolgárt nevel Szíriának és Palesztinának; a tanári kar majd minden tagja ferences. Legújabbán alapítottak Jeruzsálem-

¹ V. ö. „*I francescani di Terra Santa e la peste*” c. cikket az 1923-i szentföldi almanachban: *Almanacco di Terra Santa*. 57.

² *Elucidatio T. S.* i. m. II. 54. old.

³ Patrem után P. Holzapfel: *Manuale* 235.

⁴ A táborhegyi bazilikát az amerikai katolikusok segítségével, a gecsemanéit pedig az összkatolikusság közreműködésével építették fel. V. ö. *La Custodia francescana* i. m. 54. old., 1924 június i-én és 15-én konzekráta őket a rendi protektor: *Orestes Giorgi* bíboros.

ben a rendtagok vezetésével biblikus főiskolát. A szentföldi Custodia tudósai közül kettő már-már fogalom lesz a szakemberek előtt. Egyik P. *Golubovich Jeromos* palesztinológus, történész, főleg híres munkájával: *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e deli' Oriente francescano*; eleddig tizenhárom vaskos kötet jelent meg belőle Quaracchiban. A másik P. *Gaudenzio Orfali* názareti születésű biblikus;¹ a kafarnaumi zsinagógáról és Gecsemánéről fogantatosított kutatásai és erről írt monográfiái nevezetesek.²

A világháború alatt a szentföldi ferencesek sokat szenvedtek. De most is hősiességek voltak. Gyanúsításoknak lévén kitéve a törökök részéről: az ottomán hatóság lefoglalta zárdáikat, iskoláikat, árvaházaikat stb. Ennek ellenére mégis ők képezték ama vidék katolikusainak, sőt sokszor a muzulmánoknak is irgalmas szamaritánusát. Megfelelő eszközök nélkül kellett úgyszólván lopni mind a saját életüket, mind a hozzájuk menekültekét. Sokat közülük száműzték. A folytonos „rekvirálások” és zaklatások kimerítették őket. De nem adták fel a reményt; nem egyszer csak Pádúai Szent Antal csodálatos közbenjárásának tulajdonították reménytelen helyzetük jobbrafordulását. Különbözik a Custodiának igazi ereje, erkölcsi fölénye mint mindig, a háborúban is semlegességében állott. Az akkori custos, P. *Cimino* és a többiek is úgy viselkedtek, mint akiknek csak egyetlenegy érdekük van: *a szent helyek és a lelkek megvédése*. Ezért tudták magukat először igazolni a szultánnál, később az antantnál. Jellegzetes mindenesetre, hogy az említett P. Cimino (1914—15) a török fővárosba utazott és ott elhárított minden bizalmatlanságot, amellyel a török kormány a más nemzetiségű szentföldi ferencesek iránt viseltetett; és megint csak ferences volt az, aki, midőn az angol csapatok megszállták Jeruzsálemet (1917 dec. 10), „Dávid tornyáról” olvasta fel *Allembey* angol tábornok proklamációját a lakossághoz.³

A szentföldi Custodiának egyik működési helyén, Ciliciában, vagy inkább Örményországban, ahol „il sangue dei cristiani era corso a torrenti” — „patakokban folyt a keresztények vére”,⁴ a mohamedán fanatizmus mindent tönkre tett. Pl Mugiukderesi (ciliciai, Örményország) nevű helyiségben volt a szentföldi atyáknak árvaházuk 32 bennlakó növendékkel. 1920 januárjában a fékezetlen

¹ Sajnos ez az értékes ember fiatalon egy autószerencsétlenségnek lett áldozata 1926 ápr. 20-án. V. ö. *Acta Ord. Min.* 1926 április. 251. 1.

² V. ö. *Die Missionararbeiten der Franziskaner in der Gegenwart*. Von P. Vutbet-Groeteken O. F. M. 1911. *Aus allen Zonen* című sorozatos ferences missziós kiadványának III. kötete, 61—83. old.; *La Custodia francescana* i. m. 26. old. és helyenként; P. Meisterman *Útmutatója és Guide-indicateur* több helyen.

³ *La Custodia francesc.* 35—38.

⁴ I. m. 39.

török tömeg behatolt az árvaházba, revolverrel mindnyájukat agyonlőtte s velük együtt három ferencest is. Ezek közt volt *Fr. Dollentz Alfréd* magyar mariánus ferences is, aki szintén „in ódium fidei” ott megöletett. Mindez már akkor történt, amidőn azt hihették volna (1920), hogy a háború okozta romokon újra kezdhetik a restauráló munkát.

Ha még röviden jelezzük azt, hogy a szentföldi atyák milyen intenzív munkát végeznek a pasztoráció terén főleg Egyiptomban, Ciprusban, Szíriában és Palesztinában, ahol ők a katolikus híveknek úgyszólván kizárólagos gondviselői; továbbá ha hozzávesszük azt a nagymérvű terjeszkedést és befektetést, amelyet ezenközben eszközölnek — akkor általános képet adtunk arról, amit a szentföldi franciskánusok műveltek a legújabb időkig a szent helyek és a lelkek javára.

P. Diotallevi Ferdinánd v. szentföldi custos 1928-ban a következő kimutatást közli a szentföldi, illetve jeruzsálemi rendtársaknak a legújabb időben felmutatott jótékony áldozatosságáról. A jeruzsálemi fiúárvaházban 1909—1928-ig 1192 növendéket láttak el, neveltek és tanítottak a rendi testvérek. Ugyanannyi idő alatt 1170 árva leányt gondoztak a ferences nővérek. Eltartásukért pedig 6,034.910 lírát adtak ki. 1876-ig Palesztinában csak a ferenceseknek voltak iskoláik. Azóta már más szerzetek is nyitottak iskolákat; azonban a Custodia iskolái is szaporodtak. 1919-től 1927-ig az iskolák fenntartására 277.864.66 aranyfrankot fordított, nem számítva az ingyen adott könyveket, papírost, tollat stb. A jeruzsálemi szegény katolikusoknak nincs saját lakásuk, hanem vagy a Custodia birtokában lévő házakban vannak, vagy pedig a szegények helyett a Custodia fizeti a házbért. Ilyen költségekre 1919-től 1927-ig kiadott az ottani rend 1,725.043.12 aranyfrankot (6,725.043'2 líra). Jeruzsálem szegényeit a *S. Salvatore* konvent látja el. E mindenfajta szegények javára 1919-től 1927-ig 576.875 '86 aranyfrankot fordított (2,111.365.64 líra). *A CasaNuovák*, vagyis a ferencesek vezetése alatt álló zarándokházak költségeire 1923—1928-ban 489.518.76 aranyfrankot fizettek ki (1,791.638.66 líra). Nyitott a Custodia, legújabbban leányok számára a franciskánák vezetése alatt női dolgozó-otthont, amelyben felekezetre való tekintet nélkül jelennek meg serdülő leányok. A latin pátriárkátus felsegélyezésére 1918-tól 1927-ig 75.000 aranyfrankot áldozott a Custodia (2,545.000 líra).¹

Ebből a kimutatásból látható, hogy mennyi ezerféle gond aggasztja a szentföldi ferenceseket. Jó, hogy a katolikus világ segítségükre jó filléréivel, hogy a hitetlenség közepette fenntarthassák

¹ *Le missioni francescctne* 1928 dec, 433—38.

a katolikus intézményeket. Valóban Szent Ferenc fiai nemcsak a múltban állották meg helyüket, hanem az újabb időben is modern eszközökkel mutatják meg életrealitásukat a Szentföld megvédése és a katolikus hit becsülete érdekében. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy Konstantinápolytól Egyiptomig egész Szírián, Kis-Ázsián keresztül ott található a pasztorációs, illetve a missziós munkában is (1926-ban 63 helyen),¹ akkor meggyőződhetünk a szentföldi ferencesek hősiességéről, amelyet a Krisztustól megszentelt helyek és a római anyaszentegyház érdekében valósítottak meg a jelenben is.

Szent Ferenc vonzalma a Szentföld iránt és vágyódása a vértanúságra ép a Szentföldön tartózkodó fiaiban vált különös módon valóra. Úgyhogy szemlélve eme franciskánusok múltját a jelenkorig: Szent Ferenc lelke verődik ki abból és jubilál ottani fiaiban. Szent Ferenc akarata beteljesedett. Amit ő nem érhetett meg életében, elérték fiai; mert birtokukba vették a legszentebb helyeket, azokat megőrizték, a római katolikus hitet ott terjesztették. Sőt ennél többet tettek: kis franciskánus államot alapítottak. Ezen „állam” tulajdonképpen feje Assisi Szent Ferenc, akiről el lehet mondani egy középkori kódex ezen verssorait:

Francisce, *Jerusalem*, Roma soliorum dant tibi summa:
Monté Sión resides, et Caesaris aede praefulges.
Dávid et Augustus, nec non cedit tibi Christus;
 Cedit ut apte magis per te sit praeses honoris.

(Biblioteca IV. 10.)

Magyarul visszaadva:

Ó Ferenc! Jeruzsálem és Róma
 A te tiszteletedről regélnek;
Sión hegyén dicsőséged trónja
 És császári palotában fény lesz.
 Hódolnak előtted *Dávid*, Augustus,
 Éltedet látva, bámulatra kelnek;
 Sőt helyet enged tenéked Krisztus,
 Hogy általad Ura legyen a földnek. 292

¹ *Le missioni francescane* 1927 jun. 260.

